

Wpływ sankcji gospodarczych na przemysł naftowy Islamskiej Republiki Iranu w latach 2011-2020

Kinga Wolny

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Wydział Ekonomii
kinga.wolny1@edu.uekat.pl, ORCID: 0000-0003-4568-164X

Streszczenie: Celem artykułu jest ocena wpływu sankcji gospodarczych nałożonych przez USA, ONZ i UE w latach 2011-2020 na przemysł naftowy Islamskiej Republiki Iranu. Analizie podlegają determinanty skuteczności sankcji oraz zmiany wskaźników ekonomicznych spowodowane zatrzymaniem inwestycji w sektorze energetycznym tego kraju i zahamowaniem importu ropy naftowej przez kraje trzecie. Na potrzeby badań dokonano kwerendy literatury przedmiotu (polsko- i anglojęzycznej) oraz przeanalizowano dane statystyczne OPEC. Uzyskane wyniki pozwalają stwierdzić, iż po przyłączeniu się w proces sankcjonowania krajów UE nastąpił spadek stopy wzrostu realnego PKB Iranu, zmniejszyły się dochody z eksportu i irańska waluta uległa deprecjacji. Pomimo znacznego osłabienia gospodarki irańskiej nie doszło do jej całkowitego załamania wskutek zmian w strukturze geograficznej irańskiego eksportu.

Słowa kluczowe: sankcje gospodarcze, Iran, sektor energetyczny.

Kod JEL: F51, F62, Q43, D81.

1. Wstęp

We współczesnym świecie gospodarki krajowe są ściśle ze sobą powiązane. Liberalizacja handlu międzynarodowego poszerza możliwości eksportowo-importowe, ale powoduje też coraz większą współzależność gospodarek. Zjawisko to niesie ze sobą wiele korzyści, ale równocześnie jest wykorzystywane do wywierania wpływu, a często i bezpośredniego nacisku na inne państwa. Harach (2011), przedstawiając pozytywne i negatywne skutki internacjonalizacji, wskazuje, że jest to proces scalania gospodarek, który co do zasady prowadzi do poprawy poziomu życia, jak również zwiększenia efektywności czynników wy-

twórczych. Natomiast Pietrzyk-Revees (2008) twierdzi, że państwa są poddawane wielu naciskom, np. w granicach wspólnoty, jaką jest Unia Europejska (UE), nawet w zakresie procesów ustawodawczych. Wynika to z konieczności ujednoczenia zasad, co stanowi podstawę rozwoju ścisłej współpracy międzynarodowej.

Współcześnie wiele państw w dużej mierze odrzuciło metodę osiągnięcia celów ekonomicznych czy politycznych w drodze zbrojnego ataku. W Strategii Polskiej Polityki Zagranicznej 2017-2021 można odnaleźć stwierdzenie: „Nakładając na Rosję sankcje, Unia pokazała, że gotowa jest bronić wartości, na których zbudowany został pozimnowojenny ład międzynarodowy” (Ministerstwo Spraw Zagranicznych, 2022, s. 3). Wskazuje się w niej również, że „W odpowiedzi na agresję przeciw Ukrainie wspólnota zachodnia podjęła decyzję o sankcjach gospodarczych przeciwko podmiotom rosyjskim. Miało to swoje głębokie uzasadnienie polityczne, prawnomiędzynarodowe i moralne” (Ministerstwo Spraw Zagranicznych, 2022, s. 10). Alternatywą do użycia siły militarnej stało się nakładanie sankcji, które zaburzyły stabilność wymiany rynkowej, co w konsekwencji ma doprowadzić do negatywnych skutków dla gospodarki i skłonić stronę objętą tymi ograniczeniami do zaprzestania działań, które strona nakładająca zdefiniowała jako cel sankcjonowania. Kwon, Constantinos, & Yotov (2022) podkreślają, że sankcje są obecnie głównym narzędziem polityki zagranicznej rządów. Badania te skupiają się na eksterytorialnym wpływie sankcji na handel i dobrobyt państw, a wnioski pokazują, że od ubiegłego wieku liczba nowych i istniejących sankcji wzrasta. Ukazuje to obraz współczesnego świata, który jest bardziej otwarty na dialog, negocjacje, a narzędzia militarne definiuje jako środek ostateczny. Nye (1990) zauważa, że nie tylko zasoby siły dają przewagę na arenie międzynarodowej. Wprowadził i opisał on termin „soft power”. Temat ten porusza również Vuving (2009), który dokonał porównania różnych definicji tego pojęcia. Skontrastował ze sobą soft power i hard power. Pierwsze z nich określa jako synonim siły niemilitarnej, moc kulturową, czyli siłę przyciągania do siebie nowych sojuszników, dzięki np. atrakcyjności swojej polityki. Zwraca uwagę na coraz większy wpływ tego sposobu perswazji, odchodząc od tendencji uciekania się do twardych narzędzi militarnych. Domagalska i Kaczmarek (2019) podsumowują rozważania na temat sankcji nakładanych na Iran w odwołaniu do tych pojęć. Twierdzą, że w czasach pokoju to właśnie soft-power ma największe znaczenie na arenie międzynarodowej.

Nagle wprowadzenie zmian w przepływach finansowych, handlowych bądź na innych płaszczyznach, których sankcje dotyczą, nigdy nie wywiera wpływu tylko na państwo, na które zostały nałożone. Interwencja i zatrzymanie wzajem-

nych procesów wywiera wpływ na wszystkie strony konfliktu, często również na te gospodarki, które nie zawsze są gotowe ponosić straty związane z prowadzeniem lub solidarnością w obrębie tych ograniczeń. Wiele z nich dostrzega negatywne oddziaływania sankcji i sprzeciwia się ich wprowadzaniu. Przykład taki opisuje Kuczyńska-Zonik (2016), przywołując nałożone przez UE sankcje na Rosję związane z aneksją Krymu w marcu 2014 roku, gdzie został przedstawiony przykład konsekwentnej w działaniu Polski i jednocześnie brak entuzjazmu i współpracy ze strony Czech, Słowacji czy Węgier. Podobną sytuację dualizmu dostrzeganego na arenie politycznej przynosi sytuacja z Iranem¹.

Problematyka sankcji gospodarczych jest ściśle związana z rozważaniami nad ich skutecznością. Poszukując konsensusu dotyczącego efektywności sankcjonowania, można odnaleźć stwierdzenie, że mają one niewielką skuteczność w większości przypadków. Często powodzenie sankcji jest rozumiane jako wyraźne zmiany w polityce państwa objętego procesem sankcjonowania. Dalej jednak pojawiają się pytania o cechy szczególne takiej sytuacji oraz o determinanty sukcesu i przyczyny porażek w stosowaniu tego narzędzia. Zbadanie wpływu, jaki sankcje mają na gospodarkę państwa, będzie prowadzić do wniosków na temat ich skuteczności. Głównym celem artykułu jest ocena wpływu sankcji gospodarczych nałożonych na Islamską Republikę Iranu w latach 2011-2020 przez Stany Zjednoczone, UE i Organizację Narodów Zjednoczonych (ONZ). W artykule skupiono się na opisie wpływu tych sankcji na irański przemysł naftowy, w szczególności na zmiany w wolumenie handlu ropą naftową, ponieważ gospodarka Iranu jest silnie uzależniona od eksportu tego surowca. Opisano dywersyfikację geograficzną strumieni handlu, aby pokazać, jak Iran zmieniał strategię sprzedaży ropy. Przedstawiono zmiany w dochodach Iranu ze sprzedaży tego surowca, aby zobrazować, jak wielką część przychodów stanowi ropa naftowa dla tego kraju i jak zmniejszenie jej sprzedaży wpłynęło na PKB i pogorszenie się ogólnego stanu gospodarki, w tym zmiany wartości waluty krajowej. Analiza dotyczy wyłącznie sankcji ekonomicznych. Przyjęty przedział czasowy analizy wynika z zauważalnej zmiany polityki sankcyjnej i skutków dotyczących przemysłu energetycznego.

¹ „Wśród krajów UE są wyraźnie widoczne różnice stanowisk. Francja, Niemcy, Włochy, Hiszpania, Austria i Grecja opowiadają się, ze względu na swoje rozległe interesy gospodarcze, za rozwojem kontaktów politycznych z Iranem”. Słów tych używa Ćwiro (b.r.,s. 110), opisując przebieg prowadzonych rozmów z Iranem w latach 2003-2009.

2. Przegląd literatury

Początków pojęcia sankcji można już szukać w V wieku p.n.e., kiedy to Perykles zamknął możliwość wymiany handlowej między portami ateńskimi a miastem Megara (Korab-Kasprowicz, 2010). Wprowadzone tym samym embargo na broń często określa się jako pierwszy przykład nałożonych sankcji.

W wymiarze globalnym z czasem zwiększa się liczbę nakładanych sankcji. Natomiast analiza ich skutków nasuwa pytanie o ich realną skuteczność. Czy przynoszą one zamierzone efekty, czy może stają się bardziej publiczną formą okazania dezaprobaty wobec społecznie nieakceptowanych, nieetycznych czy agresywnych zachowań? Głównym problemem w ocenie skuteczności sankcji jest fakt, że dotyczą one często sfery politycznej, a dodatkowo są procesem długookresowym, a na ich powodzenie lub też jego brak wpływa wiele czynników (Radwan, 2014).

Galtung (1967) już w 1967 roku twierdził, że restrykcje mogą się stać skuteczne, jeśli eksport do państwa, na które są nakładane sankcje, jest istotny dla jego gospodarki i nie ma możliwości jego dywersyfikacji. Niektórzy próbują, tak jak Radwan (2014), odpowiedzieć na pytanie: „czy restrykcyjne środki okazały się skuteczne?” Uważa ona, że miarą skuteczności sankcji jest osiągnięcie spodziewanego efektu – zmiana polityki państwa objętego sankcjami. Problemy obniżające skuteczność sankcjonowania to przede wszystkim brak konkretnego, klarownego dla obu stron celu podjętych działań, szybkość realizacji decyzji, jak również szeroko rozumiana współpraca międzynarodowa. W podsumowaniu swoich rozważań Radwan (2014, s. 1) wysuwa następujący wniosek: „(...) choć amerykańskie sankcje spełniały większość warunków efektywności, to kluczowa wydaje się współpraca międzynarodowa. Dopiero radykalne kroki UE znacząco osłabiły pozycję Iranu oraz nadwyrężyły gospodarkę, destabilizując sytuację wewnętrzną”. Uważa ona również, iż „kluczowe wydają się »samodzielne« sankcje UE, które zostały wprowadzone w 2012 roku i dotyczyły m.in. importu ropy naftowej z Iranu oraz izolacji systemu bankowego” (Radwan, 2014, s. 3). Temat skuteczności sankcji jest często badany w naukach społecznych. Powstaje także wiele prac badawczych, które próbują zmierzyć ich skuteczność. Bergeijk (2012) nie zgadza się ze stwierdzeniem, że sankcje są narzędziem całkowicie nieskutecznym, co pokrywa się z punktem widzenia Radwan (2014) na temat czynników skuteczności sankcji. Dodatkowo jednak wysuwa on wniosek, że wskaźnik sukcesu sankcji wynosi 50%, jeśli handel dwustronny między państwami konfliktu stanowi 10% PKB. Jeśli natomiast handel ten wynosi mniej niż

2%, to szansa na niepowodzenie wzrasta do 80%. Zauważa on jednak tendencję do wzrostu skuteczności sankcji, czego przyczyn doszukuje się przede wszystkim w rozwoju globalizacji, która sprawia, że kraje stają się coraz mniej samowystarczalne i wzajemnie od siebie zależne. Zauważa również, iż procesy decyzyjne w takich organizacjach, jak ONZ zostały znacznie przyspieszone, ale przede wszystkim, iż świat (w szczególności opinia publiczna) stał się bardziej demokratyczny i wrażliwszy na etyczne i społecznie akceptowalne prowadzenie działań gospodarczych i politycznych.

Temat sankcji również porusza Wasilewski (2019), który zgadza się, że wpływają one na pogorszenie się stanu gospodarki. Podaje przykład spadku wartości irańskiej waluty o ponad 70% w 2018 roku w stosunku do dolara. Przyczyn kryzysu dopatruje się jednak głównie w problemach strukturalnych państwa związanych m.in. ze złym zarządzaniem, a nie nakładanych sankcjach. Podaje przykład nieudolności rządu, kiedy zawyżał oficjalny kurs waluty lub ograniczał sprzedaż obcych walut, co przełożyło się na pogorszenie importu. „To brak koniecznych zmian – nie zaś sankcje – może doprowadzić do głębokiego kryzysu gospodarczego” – konstatuje Wasilewski (2019, s. 2).

Fiedler (2013) pisze, że reżim sankcji nie miał tak dużego wpływu na Iran i nie doprowadził do zmiany polityki tego państwa. Zwraca uwagę, że przyczyną może być fakt, że nie wszystkie państwa są chętne do zaangażowania się w nakładanie ograniczeń. Analogicznie uważa Gwiazda (2015), który stwierdza, że nieudolność w nakładaniu sankcji leży w braku solidarności wśród państw, których interesy gospodarcze bywają rozbieżne.

Badania Matery i Matery (2021) pokazują, że widoczna zmiana polityki Iranu nastąpiła dopiero po włączeniu się krajów Unii Europejskiej w proces sankcjonowania tego państwa. Początków tej zmiany można się doszukiwać w 2011 roku, który będzie stanowić punkt wyjścia do dalszych rozważań.

To, że ropa naftowa jest tak ważna dla irańskiego państwa, nie wynika wyłącznie z jej znaczenia w gospodarce tego kraju. Abassy (2017) zauważa, że jest ona symbolem walki o niezawisłość tego kraju i obronę tożsamości narodowej. Teza ta pozwala szerzej spojrzeć na problem sankcjonowania, jego przyczyny i skutki, nie tylko z perspektywy państw zachodnich, ale także pokazać obraz sankcji widzianych oczami obywateli Iranu. Jednak Domagalska i Kaczmarek (2019) zauważają, że kwestia sankcjonowania Iranu to nie tylko reakcja na prowadzenie polityki wzbogacania uranu. Jest to sprzeciw Europy wobec nieakceptowalnych na Zachodzie zachowań, takich jak pogorszenie się sytuacji mniej-

szości narodowych, stosowanie kary śmierci, rygorystyczne i niehumanitarne prawa oraz dyskryminacja kobiet.

3. Metodyka

W celu zbadania wpływu sankcji gospodarczych nakładanych na Islamską Republikę Iranu od 2011 roku, w tym w szczególności na przemysł naftowy, zostanie dokonana kwerenda literatury polsko- i anglojęzycznej. W prowadzonych badaniach zostaną także wykorzystane dane wtórne dotyczące przemysłu energetycznego pochodzące z oficjalnej strony OPEC (ASB, 2022), której Iran jest członkiem od 1960 roku. Analiza będzie służyć odpowiedzi na pytanie, na ile sankcje są skutecznym narzędziem wywierania wpływu na politykę innego państwa. Badaniu zostaną poddane zmiany dochodu narodowego i stopy realnego PKB w trakcie wprowadzania sankcji. Dodatkowo zostaną przeanalizowane zmiany światowych cen ropy w okresie sankcjonowania Iranu. W końcowej części badania zostanie poddany eksport tego kraju, w szczególności w zakresie jego dywersyfikacji geograficznej.

4. Wyniki badań

Historia sankcji nakładanych na Islamską Republikę Iranu jest długa, ponieważ trwa już ponad 40 lat. W latach 50. XX wieku Iran miał bardzo dobre stosunki gospodarcze z USA i krajami Europy Zachodniej. Niestety nasilenie wpływów religijnych i prowadzenie mocno konserwatywnej polityki wewnętrznej sprawiło, że relacje te uległy znacznemu pogorszeniu. Radykalne ugrupowania obawiały się europejskich i amerykańskich wpływów na lokalną kulturę. W 1979 roku w Teheranie grupa irańskich studentów zajęła ambasadę Stanów Zjednoczonych i wzięła amerykańskich obywateli jako zakładników. Wydarzenie to zmusiło USA do podjęcia stanowczych działań, które od tego momentu zaczęły wywierać wpływ na sytuację w Iranie poprzez nakładanie sankcji (Matera & Matera, 2011).

Proces sankcjonowania Iranu trwa od końca lat 70. XX wieku aż do dzisiaj. Jego intensywność, skala działań i ich skutki na przestrzeni lat były zróżnicowane. Zauważalna jest jednak pewna zmiana, określana często jako przełom 2010 roku. Różnice w ciągu lat wynikały również z tego, iż stopniowo w proces nakładania sankcji włączyły się ONZ i UE. Przyczyna kontynuowania nakładania ograni-

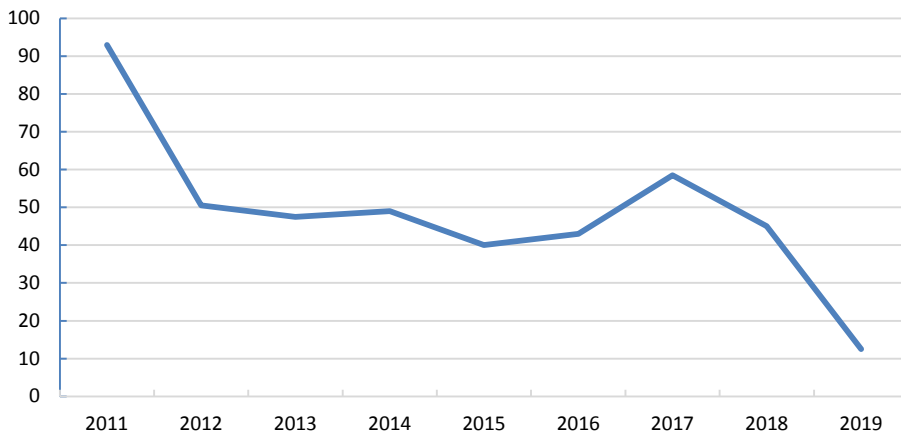
czeń wynikała głównie z ciągłego rozwijania programu nuklearnego przez Iran, którego początków można się doszukać w pierwszych latach XX wieku. Od tego czasu problem zyskał wymiar globalny i nie dotyczył tylko i wyłącznie irańsko-amerykańskiego konfliktu interesów, ale stał się realnym zagrożeniem zarówno dla krajów Bliskiego Wschodu, jak i całej Europy. Polityka teokratycznego państwa zmusiła takie podmioty międzynarodowe, jak ONZ i UE, do podjęcia działań, których celem stało się ograniczenie procesu wzbogacania uranu przez Iran. Mimo deklaracji Iranu twierdzącego, iż zwiększanie potencjału nuklearnego ma charakter pokojowy, napięta sytuacja tego kraju z sąsiadującym Irakiem nie zmniejszała podejrzeń Zachodu i obaw przed wybuchem konfliktu jądrowego. Państwa obawiały się wyścigu zbrojeń, dlatego zależało im, aby zablokować rozwój militarny Iranu. Był to moment, gdy w Europie zaczęto się zastanawiać nad wpływem na działania Iranu poprzez wprowadzenie embarga na inwestycje w sektor energetyczny. Plan osłabienia gospodarki Iranu zakładał uderzenie w jej najbardziej newralgiczny punkt, jakim była ropa naftowa.

W 2011 roku ropa naftowa stanowiła ponad 70% wartości całego eksportu tego kraju (OEC World, 2022). Równocześnie przyczyną powściągliwości dużej części Europy było jej uzależnienie od importu tego surowca z Iranu. W 2007 roku, kiedy ropa naftowa stanowiła ponad 80% całej wartości irańskiego eksportu, takie kraje, jak Włochy, Hiszpania, Grecja, Holandia, Francja i Niemcy były odbiorcą ponad 20% tego eksportu. To sprawiło, że początkowo działania UE zakończyły się jedynie na groźbach dotyczących wprowadzenia sankcji.

Z biegiem czasu UE podjęła jednak konkretne działania, w tym: wykluczenie Iranu z dostępu do europejskiego systemu bankowego oraz zamrożenie aktywów finansowych. Wpłynęły one w istotny sposób na irański przemysł energetyczny. Wprowadzenie bardziej radykalnych środków miało miejsce w 2010 roku, kiedy inwestycje UE w irańskim sektorze naftowym mocno się zmniejszyły. Zamierzeniem było jak największe odizolowanie Iranu od technologii i usług, które wspomagałyby eksploatację i handel ropą naftową. UE skutecznie doprowadziła do zaniechania przez przedsiębiorstwa prywatne inwestycji na tamtejszym rynku (Nowak, 2018).

W wyniku sankcji wprowadzonych w 2012 roku dochody z tytułu ropy naftowej znacząco spadały (rysunek 1). W 2011 roku wynosiły one 93 mld USD, jednak już w 2012 roku odnotowano gwałtowny spadek ich wartości o ponad 40 mld USD, a następnie poziom dochodów utrzymał się na stałym poziomie do 2016 roku. Mimo nieznacznego wzrostu, jaki przyniósł 2017 rok, wartość przy-

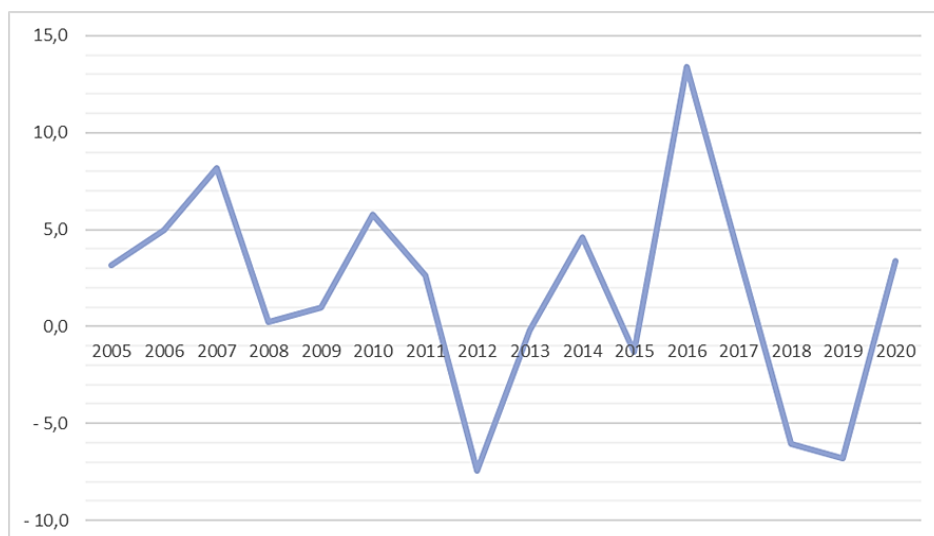
chodów z eksportu tego surowca w 2019 roku spadła do niespełna 12,5 mld USD (rysunek 1).

Rysunek 1. Dochody Iranu ze sprzedaży ropy naftowej w latach 2011-2019 (w mld USD)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: ASB (2022).

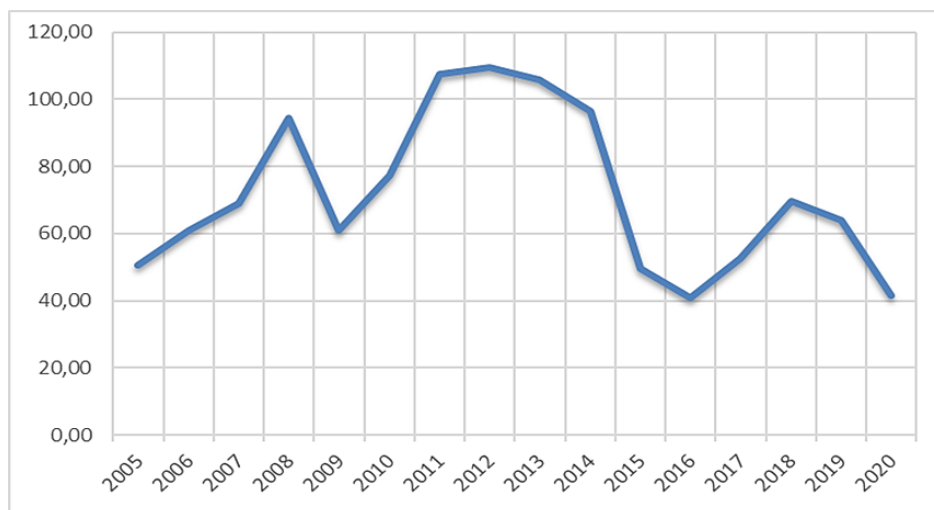
Dowodem na to, że uderzenie w sektor naftowy Iranu wywarło realny wpływ na gospodarkę tego kraju, był spadek stopy wzrostu realnego PKB. W 2010 roku wynosiła ona 5,8%, a w 2012 roku osiągnęła wartość $-7,4\%$ (rysunek 2). Przed wprowadzeniem ograniczeń przez państwa UE Iran wydobywał ponad 4 mln baryłek ropy dziennie, co czyniło go drugim największym eksporterem tego surowca zaraz po Arabii Saudyjskiej (ASB, 2022). Obecnie kraj ten wydobywa o połowę mniej tego surowca niż 10 lat temu, a wielkość dziennego wydobycia wynosi poniżej 2 mln baryłek, co sprawiło, że inne państwa, takie jak Zjednoczone Emiraty Arabskie i Kuwejt, wyprzedziły Iran w globalnej produkcji ropy. Warto zauważyć, iż wzrost dochodów z tytułu ropy naftowej między 2016 a 2017 rokiem wynikał głównie ze wzrostu wartości USD, a Iran w tym czasie zwiększył produkcję jedynie o 0,2 mln baryłek. Nałożone sankcje mocno ograniczyły potencjał eksportowy kraju, który posiada niewykorzystane złoża tego surowca. Od 2001 roku zasoby irańskiej ropy stale się zwiększają (ASB, 2022), jednak brak inwestycji i zastosowania nowych technologii sprawia, że wydobywanie ropy staje się mniej efektywne, przez co gospodarka Iranu się kurczy.

Rysunek 2. Stopa wzrostu realnego PKB gospodarki irańskiej w latach 2005-2020 (w %)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: ASB (2022).

Sankcje nałożone na kraj, który stanowił istotny element w globalnej gospodarce energetycznej, wywołały znaczący wpływ na globalny rynek ropy. Zatrzymanie dostaw od jednego z najważniejszych dostawców tego surowca wpłynęło na kształtowanie się cen paliw na rynkach światowych (rysunek 3).

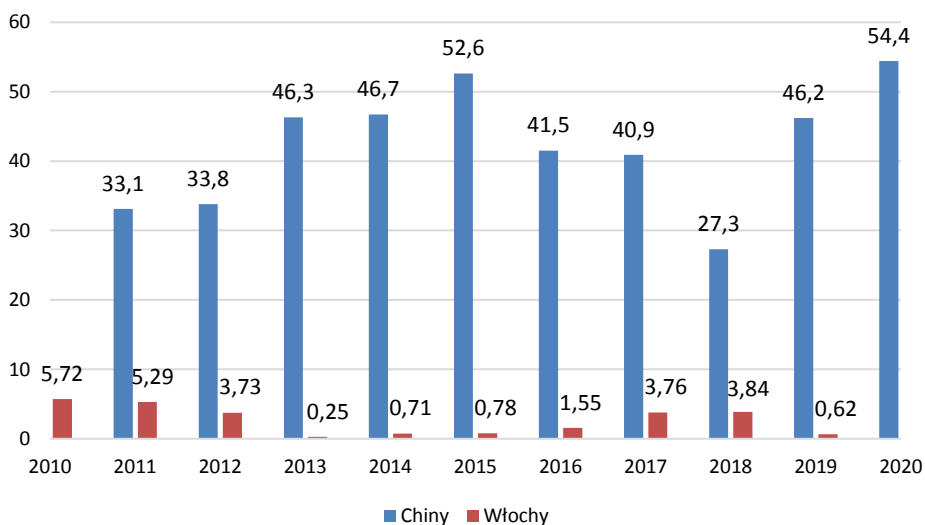

Rysunek 3. Nominalne ceny ropy w latach 2005- 2020 (w USD/b, 2001 = 100)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: ASB (2022).

Od drugiej połowy 2009 roku można zauważyć wzrost nominalnej ceny ropy naftowej, a jej wysokość utrzymywała się na wysokim poziomie do drugiej połowy 2014 roku (w analizie cen została uwzględniona wartość nominalna, gdzie rokiem bazowym jest 2001 rok).

Analizując negatywne skutki sankcji i ich realny wpływ na pogorszenie się sytuacji gospodarczej, nasuwa się pytanie, czy gospodarka Iranu nie ulegnie całkowitemu załamaniu. Mimo że eksport ropy naftowej do Stanów Zjednoczonych był znikomy, a eksport do krajów UE znacznie się osłabił, Iran nie zaprzestał całkowicie eksportu tego surowca. Przeciwnie, zaczął aktywnie poszukiwać nowych rynków zbytu i znalazł je w Azji.

Rysunek 4. Eksport irańskiej ropy naftowej do Chin i Włoch w latach 2010-2020 (w % ogółu eksportu ropy)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: (www 1).

Na rysunku 4 porównano procentowy udział irańskiego eksportu ropy do Chin i Włoch. Zauważalny jest wzrost udziału eksportu ropy naftowej do tego kraju od 2010 roku, kiedy wynosił on 15,5%. W roku następnym jego udział wyniósł 33,1% i do 2015 roku cały czas wzrastał. W 2020 roku połowa produkowanej ropy naftowej została wysłana właśnie do Chin.

Zmiany udziału Włoch w eksporcie irańskiej ropy w tym samym okresie wykazują tendencję odwrotną. Od 2010 roku udział Włoch spadł z poziomu 5,72% do poziomu 0,78% w 2015 roku, osiągając w 2013 roku nawet 0,25%. Co istotne, w czasie kiedy w 2016 roku następuje względny spadek eksportu ropy

do Chin w relacji do roku poprzedniego, udział Włoch wzrasta. Podobna sytuacja wystąpiła w 2017 i 2018 roku. Można zaobserwować zależność: gdy względny eksport do Włoch rośnie, do Chin maleje. W 2019 roku Chiny stały się istotnym odbiorcą irańskiej ropy, a w tym samym czasie osłabła pozycja Włoch. Porównanie zmian udziału tych dwóch krajów w eksporcie ropy naftowej Iranu to przykład na to, w jaki sposób Iran próbował dywersyfikować swój eksport i jak szybko udało mu się zwiększyć eksport do Chin. Omawiane zmiany nie dotyczyły tylko tych dwóch krajów, ponieważ w analizowanym okresie w całej Europie spadał udział irańskiej ropy, a równocześnie rósł eksport do krajów Azji (podobny wzrost udziału można zaobserwować w gospodarkach Japonii, Korei Południowej oraz Indii).

Rysunek 5. Wartość riala irańskiego w okresie 2008-2019 w stosunku do dolara amerykańskiego

Źródło: Online Brokers LYNX (2022).

Nie tylko spadek realnego wzrostu PKB pokazuje skutki nałożonych sankcji. Spadek produktywności gospodarki spowodował również znaczne osłabienie wartości irańskiej waluty. Nałożone w 2011 roku ograniczenia spowodowały duże zmiany w gospodarce, na które rynek odpowiedział gwałtownym osłabieniem riala irańskiego (por. rysunek 5). Gwałtowne załamanie się wartości riala nastąpiło już w momencie nałożenia pierwszych sankcji. Rysunek 5 pokazuje również, że ten spadek miał charakter trwały, a w dłuższej perspektywie nastąpiła dalsza deprecjacja irańskiego riala.

Tak poważne skutki gospodarcze mogą budzić skrajne nastroje społeczne. W Iranie dochodziło do masowych protestów ludności wywołanych niezadowo-

leniem ze spadku poziomu życia. Niepokoje społeczne powodowały w szczególności osłabianie się waluty krajowej i rosnąca inflacja, a także obawy o miejsca pracy.

5. Dyskusja i wnioski

Oceniając skuteczność sankcji nakładanych na Islamską Republikę Iranu w oparciu o system, o którym wspominała Radwan (2014), można się doszukać wielu determinant powodzenia w takim sposobie realizacji celów polityki zagranicznej. Mimo że nałożone ograniczenia na import ropy naftowej wywarły duży wpływ na gospodarkę kraju, to wydawać się może, że zmiany, których chciały dokonać Stany Zjednoczone i UE wraz z ONZ, nie dotyczyły tylko zaprzestania polityki wzbogacania uranu przez Iran, ale miały na celu próbę zmiany ideologicznej skupiającej się na ustroju tego państwa. Obawy zgłaszane ze strony Stanów Zjednoczonych i innych krajów Zachodu z perspektywy irańskiego społeczeństwa mogły być całkowicie inaczej interpretowane. Kraj ten uważał, że ma pełne prawo do samostanowienia i podejmowania własnych działań, stąd brak jasno wyartykułowanego celu sankcji wpłynął na chęć utrzymania przez irańską stronę niezależności.

Na kraje nie można patrzeć wyłącznie z perspektywy ekonomicznej i politycznej. Aspekty kulturowe i społeczne mają również ogromny wpływ na kształtowanie się relacji międzynarodowych. Sankcje, które zostały wprowadzone w 2010 roku, różniły się skalą działania od tych wprowadzanych od 1979 roku. Dołączenie do sankcji kolejnych podmiotów międzynarodowych znacznie wpłynęło na osłabienie gospodarki Iranu. Skutki gospodarcze sankcji są zwykle najbardziej odczuwalne przez najbiedniejsze grupy społeczne, które za ich wprowadzenie obwiniają kraje trzecie, a nie własny kraj. Pod pretekstem utrzymania pokoju na świecie, zaprzestania wyścigu zbrojeń i eskalacji konfliktu atomowego może się kryć chęć wpływu na zmianę reżimu i kultury, która odbiega od międzynarodowych standardów. Niemniej warto podkreślić, że mimo iż ograniczenie importu ropy stanowiło główny powód osłabienia gospodarki Iranu, nie skłoniło go do ustępstw, a bardziej do próby szukania nowych rozwiązań i przetrwania w trudnych warunkach. Dla Irańczyków ropa naftowa to nie tylko surowiec i główny element tworzący PKB, ale też tożsamość i duma narodowa.

Historia gospodarcza pokazuje, że kiedy jedno kraje ponoszą starty na danym rynku, inne szukają dla siebie nowych perspektyw i szans na wzbogacenie się. Nagły wzrost importowanej przez Chiny i Indie ropy naftowej z Iranu wyini-

kał też z faktu, że kraje te, widząc trudną sytuację gospodarczą Iranu, wymusiły na nim skupowanie tego surowca w juanach i rupiach. Dzięki temu transakcje te okazały się dla nich bardzo korzystne. Kraje takie jak Chiny czy Indie często wykorzystują tego typu sytuacje, gdyż są one dla nich korzystne ekonomicznie.

Negatywne oceny budzi też fakt braku solidarności w podejmowanych działaniach. UE wiedziała o nowych kierunkach eksportu Iranu i próbowała wpłynąć na kraje azjatyckie, zdając sobie sprawę, że ich polityka obniża skuteczność sankcji. Niemniej kraje Azji nie były zainteresowane dołączeniem do sankcji, tym bardziej że dzięki nim zapewniły sobie długookresowy dostęp do taniej ropy. W kontekście rozważań nad skutecznością sankcji pojawia się więc pytanie o możliwość pełnej solidarności w obliczu sankcji.

Temat sankcji i ich skuteczności powraca również obecnie. Sytuacja polityczna na świecie w kontekście inwazji Rosji na Ukrainę zmusza do ponownej refleksji nad tym problemem. Ekonomiści i specjaliści od spraw międzynarodowych dyskutują nad skutecznością podejmowanych działań i narzędzi, jakimi są nakładane sankcje, a dokładnie czy są one dobrze dobrane i czy obszar ich zastosowania realnie wpływa na gospodarkę Rosji. Ciekawym zjawiskiem stają się również próby złagodzenia sankcji na Iran, a dokładnie na irańską ropę, która mogłaby się stać alternatywą dla krajów, które zrezygnowały z importu tego surowca z Rosji. Może się okazać, że wieloletnie ograniczenia nakładane na Iran zostaną zniesione ze względu na nową sytuację geopolityczną. To pokazuje, że ta problematyka jest bardzo zmienna, trudna do opisanego i zdefiniowania oraz mocno zależna od sytuacji politycznej. Przyszłość jest również trudna do przewidzenia, dlatego temat ten staje się otwarty na dalsze badania i rozważania.

Kinga Wolny – studentka pierwszego roku Ekonomii na Wydziale Ekonomii na Uniwersytecie Ekonomicznym w Katowicach, członkini Koła Naukowego „Debaty Ekonomiczne” działającego przy Katedrze Ekonomii.

Spis literatury

- Abassy, M. (2017). Irańska ropa naftowa. Znaczenie strategiczne i symboliczne. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio K, Politologia*, 24(2), 107-118.
- ASB. (2022). *Data*. Pobrano z: https://asb.opec.org/data/ASB_Data.php (dostęp: 5.03.2022).
- Bergeijk, P. (2012). *Failure and success of economic sanction*. Pobrano z: <https://voxeu.org/article/do-economic-sanctions-make-sense> (dostęp: 31.03.2022).

- Ćwioro, B. (b.r.). *Międzynarodowe wysiłki na rzecz powstrzymania irańskiego programu nuklearnego*. Pobrano z: https://www.bbn.gov.pl/download/1/2526/B__Cwioro__Miedzynarodowe_wysilki_na_rzecz_powstrzymania_iranskiego_programu_nuk.pdf (dostęp: 11.03.2022).
- Domagalska, A., & Kaczmarek, W. (2019). *Iran w polityce Unii Europejskiej*. W: T. Kamiński (red.), *Polityka Unii Europejskiej wobec partnerów azjatyckich*. Contemporary Asian Studies. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Fiedler, R. (2013). Od sankcji do sankcji. Polityka Stanów Zjednoczonych wobec Islamskiej Republiki Iranu. *Przegląd Strategiczny*, 1, 109-124.
- Galtung, J. (1967). On the effects of international economic sanctions. With examples from the case of Rhodesia. *World Politics*, 11(3), 378-416.
- Gwiazda, A. (2015). Niepewna normalizacja stosunków polityczno-gospodarczych Iranu z Zachodem, *Przegląd Strategiczny*, 8, 211-223.
- Harach, M. (2011). Globalizacja – aspekty ekonomiczne. *Oeconomia Copernicana*, 2, 23-45.
- Korab-Kasprowicz, W.J. (2010). *Historia filozofii politycznej*. Kęty: Wydawnictwo Marek Derewiecki.
- Kuczyńska-Zonik A. (2016). Sankcje wobec Rosji. *Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne*, 50, 7-28.
- Kwon, O., Constantinos, C., & Yotov, Y. (2022). *Extraterritorial sanctions: a stick and a carrot*. Pobrano z: <https://voxeu.org/article/extraterritorial-sanctions-stick-and-carrot> (dostęp: 7.04.2022).
- Matera, P., & Matera, R. (2021). W czterdziestolecie sankcji wobec Iranu. Analiza przyczyn i skutków polityczno-gospodarczych: 1979-2019. *Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych*, 82, 287-319.
- Ministerstwo Spraw Zagranicznych. (2022). *Strategia Polskiej Polityki Zagranicznej 2017-2021*. Pobrano z: <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/strategia> (dostęp: 15.10.2022).
- Nowak, P. (2018). Innowacyjność przedsiębiorstw i gospodarki Islamskiej Republiki Iranu – wpływ sankcji gospodarczych. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach*, 359, 239-252.
- Nye, J.S. (1990). Soft Power. *Foreign Policy*, 80, 153-171.
- OECD World. (2022). Pobrano z: <https://oec.world> (dostęp: 23.04.2022).
- Online Brokers LYNX. (2022). Pobrano z: <https://www.lynxbroker.pl> (dostęp: 23.05.2022).
- Pietrzyk-Reeves, D. (2008). Globalizacja a przyszłość demokracji. *Eastern Review*, 6, 165-182.
- Radwan, K. (2014). Efektywność sankcji amerykańskich w Iranie. *Biuletyn Instytutu Zachodniego*, 172, 1-6.

Wasilewski, K. (2019). Iran w obliczu kryzysu gospodarczego: problemy strukturalne ważniejsze niż sankcje. *Biuletyn PISM*, 19, 2.

Vuving A.L. (2009). *How softpower works*. Artykuł prezentowany podczas panelu: “Soft Power and Smart Power” na corocznym spotkaniu American Political Science Association. Pobrano z: <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/AD1032656.pdf> (dostęp: 11.04.2022).

(www 1) <https://oec.world/en/profile/country/irn> (dostęp: 23.05.2022).

The impact of economic sanctions on the oil industry of the Islamic Republic of Iran in 2011-2020

Abstract: The aim of the article is to investigate the impact of signature sanctions imposed by the US, UN and EU in 2011-2020 on the oil industry of the Islamic Republic of Iran. The article indicates the determinants of the effectiveness of sanctions and shows changes in economic indicators caused by stoppage of investments in the energy sector in that region and the slowdown in imports of the raw material by third countries. Analysis of the collected data led to the search that sanctions on crude oil, kerosene, indexes in ten EU processes recorded indexes that they recorded in real rate indices and rates, the stock market and stock exchange rates. The insufficient weakening of the economy did not materialize despite its collapse. The reasons for this were found in the way Iran diversified its exports at that time.

Keywords: economic sanctions, Iran, energy sector.

JEL Classification: F51, F62, Q43, D81.